

El teatre entre els bastidors de la meva memòria

Josep M. Masegú i Bruguera

Separant-se del teatre de varietats i del repertori tradicional enllaçat amb els èxits de sempre, alguns ja des d'abans de la guerra (Terra Baixa, Els Pastorets...), el teatre manresà va canviar sobretot als anys seixanta en el grup Art Viu, amb autors com Espriu, Ionesco, Txèkhov o Brecht. L'autor de l'article, com a espectador primer i aviat com a col·laborador, va viure de prop bona part del teatre d'aquells anys. Aquí fa memòria d'aquest art que –com diu– suma components de molts altres: plàstica, expressió corporal, paraula, espai, ritme i música.

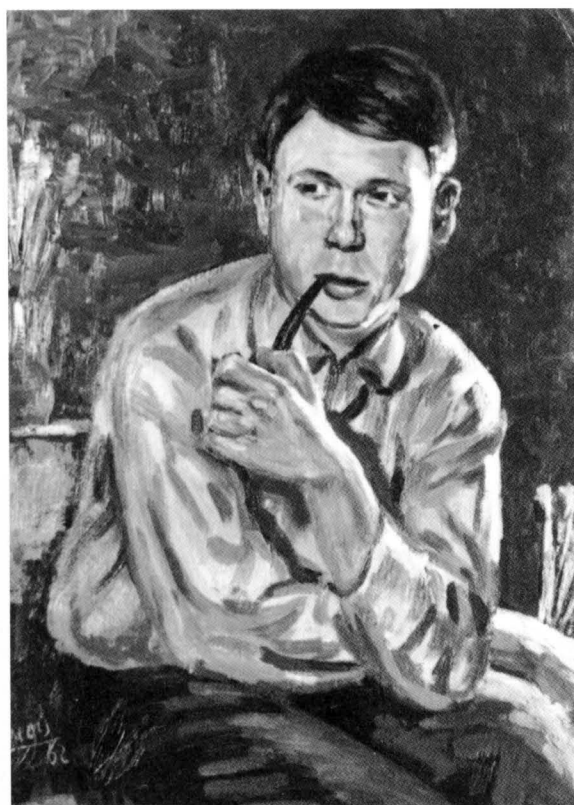
Grup Art Viu.

Indirectament, puc dir que sóc un home de teatre. Perquè en els fonaments de mi mateix hi trobo una presència rica i important d'aquest art, simbolitzat per les caràtules que riuen i ploren. La meua especialitat i el meu camp són les Arts Plàstiques. Per tant, participo d'aquesta gran família que s'aplega sota el nom de Belles Arts; i que, segons Pompeu Fabra, «som tots aquells que tenim per objecte l'expressió de la bellesa pel color, la forma, el so, el llenguatge, el moviment: pintura, escultura, arquitectura, música, poesia, dansa...». Per això, doncs, puc afirmar que el camp que conreo és germà i veí d'aquell on treballen la gent del teatre.

Sempre he cregut que totes les arts estan unides per les seves arrels pregones. Les maneres d'expressar-se, els procediments, les tècniques, els materials, la dimensió... poden ser molt diferents. Però la humanitat i el sentit que comporten estan lligades per una direcció profunda vers una mena d'aspiració universal de la nostra humanitat, per esdevenir més ètica, més estètica i més lliure. Totes les arts, doncs, naveguen pels misteris d'una mateixa mar immensa. Van en el mateix vaixell i comparteixen el vent, les muses i el déu de la xarxa i el trident. Les persones que vivim agombolades sota el gran mantell de les Belles Arts també compartim el nom d'artista, que,

Els tres artistes plàstics d'Art Viu: Josep M. Massegú, al centre, amb Marzo-Mart, a l'esquerra del lector, i Josep Soler Montferrer a la dreta.

Retrat de Marzo-Mart fet per Josep M. Massegú.

segons l'esmentat diccionari de la Llengua Catalana, som «tots aquells que practiquem un art, especialment una de les Belles Arts». No obstant això, la definició obre les portes a tot «el qui té per professió de representar, cantar, tocar, dansar, etc, obres teatrals, musicals, cançons, danses, etc». I això em recorda l'ample ventall de sentits que la gent, popularment, donem a aquesta paraula. L'he sentit des de petit moltes vegades; tant per determinar la màxima frivolitat artística, com la grandesa humana més sublim. A la Fonda de Sant Antoni, que fou la meua llar i el meu lloc de treball durant molts anys, la vaig escoltar de viva veu una infinitat de vegades i a tots els nivells. Recordo que ens enviaven a dispesa, sobretot els caps de setmana, els artistes que en deien de *variété* que venien a treballar al Teatre Goya, situat al començament del carrer Sant Andreu. Aquests artistes divertien una estona la bona gent. Les dones ensenyaven fins on es podia, els homes

xiulaven, i les parelles, fixes o esporàdiques, feien el que podien dins el temperi i la foscor d'aquell local que a la fi de l'espectacle restava ple de clofelles, papers i tot el que vulgueu. De tant en tant, també ens arribaven actors que venien a presentar algun espectacle al teatre Conservatori. Aquests eren d'una altra categoria, portaven el nom d'artistes amb més professionalitat i dignitat. Igualment, puc esmentar els festivals infantils de moltes festes majors viscudes a la plaça de l'Ajuntament, que en aquells anys s'anomenava Plaça dels Màrtirs, i que, gairebé fins als nous ajuntaments democràtics, organitzava el Sr. Orriols per encàrrec de la Comissió de Festes. Per poder gaudir de la bona visió, des d'un dels nostres balcons, aquest curiós personatge del món de l'espectacle manresà i la seva família menjaven a casa meua el dia de la celebració dels esmentats festivals. Ell mateix presentava els artistes: pallassos, faquirs, mags, equilibristes, ventrílocos,

etc. A la fi de l'acte, pujaven al nostre menjador, feien un pisolabis i cobraven un a un, religiosament. Tanmateix, de vegades a l'hora de cobrar hi havia discussions i ball de bastons...

Des de sempre, doncs, que he conviscut amb artistes de tota mena, fins i tot en el si de la meua família. El meu avi matern, Josep Bruguera, va ser un bon trompetista. Durant molts anys, fins a la Guerra del trenta-sis, formà part d'una orquestra-cobla molt popular. De gran fou agutzil de la ciutat i l'últim pregoner autèntic. La meua mare era professora de piano i ens va fer estudiar música a tots. La trajectòria de la meua germana Glòria n'és una bona mostra. El tema del teatre també hi va esdevenir una cosa important. El germà petit de la meua àvia materna fou en Martí Camprubí, el qual des de molt jove va agafar una forta afecció al teatre, fins a aconseguir un lloc destacat entre els actors més anomenats d'Els Carlins i de la Manresa de postguerra. Fins i tot, va

rebre ofertes per formar part de companyies importants del país. Però el meu avi-oncle tenia una bona feina i unes perspectives familiars que el van portar a declinar aquestes ofertes. La meva tieta, germana de la meva mare, és la Maria Joncadella Bruguera, que de jove va formar part de l'elenc de la Creu Roja. Feien teatre, de tant en tant, per recaptar diners per comprar regals per als fills dels camillers. Un bon dia van representar una obra a Els Carlins. Ella era la protagonista, i la van reclamar per formar part d'aquest grup de teatre, que aleshores havia minvat per causa de diversos actors que es van exiliar.

Aquests fets van influir perquè la meva família tingués reservades unes entrades per a totes les activitats d'Els Carlins. Cal fer notar que aquesta institució va veure despolititzat el seu nom primigeni, per, durant molt de temps, passar a anomenar-se: Círculo Familiar Recreativo. Val a dir que, en aquell moment i en aquell lloc, hi havia representació gairebé cada diumenge. Així es va formar un elenc amb figures que van tenir una gran projecció a la ciutat, i més i tot. D'aquests temps és la presència en les cartelleres del món teatral català de la M. Matilde Almendros i del Domènec Ferrer, per exemple. Sense ser-ne massa conscient, vaig rebre una cultura teatral, clàssica, tradicional i romàntica. Eren els anys que s'interpretaven les obres de Guimerà, Sagarra, Rusiñol, Pitarra, Folch i Torres, etc. En el meu record hi resten subratllades algunes obres: *L'auca del Sr Esteve*, *Els tres nadals* de Dickens, *Terra baixa*, *Luz de gas*, *El divino impaciente*, *La ferida lluminosa*, *Els Pastorets* del Lluquet i el Rovelló i els del Bato i el Borrego, etc. La gent del teatre de Manresa d'aquells anys tenien una bona relació amb companyies de relleu de Barcelona. Això feia que en moments concrets vinguessin actors o directors de renom a reforçar papers i obres concretes. Fou, segons la meva modesta opinió, l'època daurada d'aquell grup teatral on, deixant a part els meus familiars, hi destacaven la Rosita Vila, el Torrents, el Sr. Torreguitart, el Sr. Torras, la Crispina Gros, etc. Un

dels esdeveniments teatrals que més recordo d'aquesta història és la representació de l'autosacramental *La Hidalga del Valle*, a les escales de la façana de la Seu que donen a la Reforma, amb gran desplegament de mitjans de tota mena.

De l'època que estem parlant, també podria destacar-ne les sarsueles. La meva mare n'acompanyava els assajos amb el piano i participava en l'orquestra els dies de les interpretacions en públic. Van ser esdeveniments músico-teatrals molt viscuts. Alguns em duren encara malgrat el pas del temps: *Marina*, *Bohemios*, *Doña Francisquita*, *La tabernera del puerto*, *Cançó d'amor i de guerra...* Venien, per representar i cantar els papers protagonistes, artistes de renom: Marcos Redondo, Manuel Ausensi.. I, dels de la casa, lluien en gran manera la parella còmica formada per la Rafaela Lledó i en Pere Cànovas. A la meva fonda, en moltes d'aquestes ocasions, venien a menjar els cantants de primera, de segona fila i els músics. També havíem servit grans àpats en les grans festes d'aquella entitat, que popularment anomenàvem El Centro. Així que m'acostumava a veure aquells artistes en les seves dues facetes: la que feien sobre l'escenari i la natural de la vida quotidiana. Contrast que vaig continuar experimentant successivament al llarg dels anys, i que algunes vegades m'havia dificultat la tasca del discerniment entre realitat i ficció.

D'aquesta primera experiència teatral, que jo situaria en els anys de la meva infància i adolescència –per tant entre els anys cinquanta i els seixanta–, en conservo el record d'haver assistit a un teatre de qualitat, ben representat i interpretat. Tanmateix, acceptat per tot el país per majoria absoluta, tradicional i popular. Penso que aquella bona gent també van fer un gran bé a la ciutat i a la nostra cultura. Tot i que, en cap moment, que jo recordi, s'hagués representat res que comprometés socialment i políticament. Cap representació que qüestionés qualsevol situació provocada per la dictadura. Evidentment, tampoc no haurien gaudit del permís corresponent; o potser no era el moment encara.

Curiosament, la gràcia del destí em va portar a viure una altra mena d'experiència teatral, a les antípodes de la primera, combinada amb la meva situació d'hostaler i d'artista plàstic. Durant la meva joventut, doncs, vaig gaudir de la sort de formar part del moviment Art Viu. Fou una experiència diferent. Eren uns altres aires els que allà bufaven, uns altres temps: una nova situació, a poc a poc, renaixia. Per tots els racons del país, persones i grups sobresortien amb força i vocació, per contestar una cultura oficial dura i encarcarada; i per reivindicar el que sempre ha estat responsabilitat nostra: Catalunya, la Llibertat i la Cultura. Un ampli moviment, doncs, intentava frenar l'onada alienadora, freda i uniformista, d'una cultura que ens venia imposada per força. Tot i que Art Viu va aglutinar moltes altres activitats i inquietuds de tipus artístic, cultural, social i polític, podem dir que tot girava al ritme i a l'entorn del grup de teatre que dirigia l'amic Lluís Calderer. El actors més constants i significatius del grup foren: Francesc Bozzo, Joan i Jaume Sala, la Montserrat Margarit, la Pilar Arnau, la M. Dolors Garriga, la Teresa Obradors, el Joan Cirera i el Lluís Camprubí. Tots érem joves i creïem en uns conceptes alliberadors, arrelats als Països Catalans des de sempre. La nostra tradició veritable i la modernitat ressorgien en aquell ambient. En paraules de J. V. Foix: «M'exalta el nou i m'enamora el vell».

Va ser un temps d'obertura cap a uns autors i unes obres fins aleshores desconeguts, i alguns prohibits. Creacions teatrals i literàries d'una gran força expressiva i d'un llenguatge ric i excel·lent, amb què preteníem desvetllar la consciència dels homes i de les dones de la nostra ciutat i de la comarca. Treballàvem sempre a la frontera entre el permès i el prohibit, fet que ens va portar sovint a tenir problemes amb la censura i amb la policia. Fèiem lectures dramatitzades de poemes, muntatges escènics, representacions teatrals... La meva col·laboració es concretava a ajudar en les tasques d'escenografia, programes, cartells...; suport que fèiem conjuntament amb els meus amics Manel Marzo-Mart i

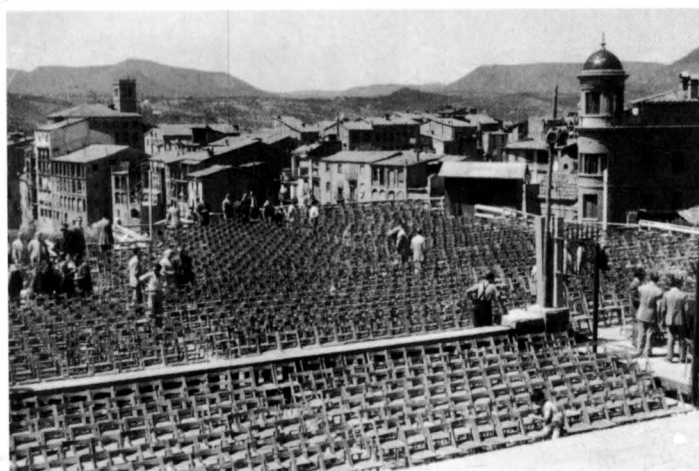
Josep Soler Montferrer. Penso en creacions del grup molt concretes que van significar molt per a tots: *La pell de brau* i el *Llibre de Sinera*, de Salvador Espriu; *La dona jueva* i altres obres de Bertolt Brecht; una antologia de Federico García Lorca; *La cantant calba*, d'Eugène Ionesco; obres, relació i col·laboracions específiques amb Ricard Salvat; *Tu i l'hipòcrita*, de M. Aurèlia Capmany; *Poesies*, de Joan Salvat Papasseit; les *Tres farses russes*, de Txèkhov, etc. Les despeses del grup les aconseguíem mitjançant donacions privades de gent de l'oposició clandestina, subvencions d'organismes locals liberals i democràtics com el Signe Cultural Jorba, de la Ponència de Cultura a través del Cercle Artístic i, sobretot, de l'aportació voluntària del públic assistent a les múltiples activitats i de molts altres simpatitzants del fenomen Art Viu.

Al final dels actes, sovint, els companys d'Art Viu també s'acostaven a la meua fonda, i en un menjador que teníem una mica reservat i independent, menjàvem i bevíem, discutíem i conversàvem fins ben entrada la nit. Ja m'és prou goig explicar-ho; però si la vanitat m'hagués temptat a fer un llibre de signatures de tots els personatges que en aquella i en moltes d'altres ocasions van anar passant per la popular Fonda de Sant Antoni, em sortiria un recull tan brillant que semblaria sorgit d'una mena de somni o d'una fantasia personal: Espriu, Raimon, Serrat, Tàpies, Cuixart, Ricard Salvat...

Tot i que no en tinc una vivència tan directa, a la plaça Major, i en altres indrets de la ciutat, o en teatres, o a l'aire lliure, s'han vist altres espectacles i esdeveniments teatrals importants, dignes de recordar. Tanmateix, tot plegat ja forma part de la nostra història. La vida segueix: malauradament per tot el que és negatiu, però benaurat també per a tantes coses humanament positives. En aquest moment, el fil del bon teatre em porta als cicles de tardor i de primavera de Faig Teatre al Globus. A la tasca important de la gent d'El Galliner, que ens porten activitats teatrals i espectacles de qualitat i d'actualitat; i a les visites que organitza l'Òmnium Cul-

El grup escènic de la Joventut Carlista, a Els Carlins, a punt per a una representació d'*Els Pastorets*, l'any 1932.

Plataforma muntada a les escales de la façana de la Seu de Manresa, per a l'autosacramental *La Hidalga del Valle* (agost de 1954).

tural per facilitar als amants del bon teatre la seva presència a la realitat teatral barcelonina. I als grups que hi ha per tot arreu, sense fer gaire soroll, per a millor glòria de les Belles Arts i de l'art de les caràtules.

Ja que en teatre hi participen la plàstica, l'expressió corporal, la paraula, els efectes especials, l'espai, el ritme, el temps, la segona i la tercera dimensió, la música..., gosariem ressaltar que és un art globalitzador, complet, compost i complex. Deixeu-me, doncs, lligar aquest saquet dels meus records teatrals, amb aquest paràgraf tan bell que Gaziell va escriure entre les pàgines de la seva obra *La península inacabada*, i que pot servir per a una reflexió des de qualsevol forma

d'expressió de les Belles Arts: «En la gran majoria dels homes la intel·ligència pura no vencerà mai l'instint. I és per això que la humanitat ha estat, és i serà sempre manada i conduïda, no pels que cerquen i posen per damunt de tot la realitat nua i crua, sinó pels creadors i organitzadors de tota mena de mites que fan somniar els homes i bategar els cors».

Josep M. Masegú i Bruguera

Pintor i professor de dibuix al col·legi La Salle. Vinculat familiarment a la fonda Sant Antoni, va participar com a artista plàstic en les activitats del grup Art Viu, durant els anys seixanta, i des de 1983 és membre del col·lectiu interdisciplinari Quaderns de taller.